

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРСА ШЕВЧЕНКА**

ГУЦАЛЮК ІННА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 94 (477.82) “1917/1921” : 321

**УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ ОРГАНИ ВЛАДИ НА ВОЛИНІ
(1917 – 1921 рр.)**

Спеціальність 07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2013

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі нової та новітньої історії України
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки (м. Луцьк),
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
ГАВРИЛЮК ОЛЕКСАНДР НИКИФОРОВИЧ,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
доцент кафедри нової та новітньої історії України

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
КАПЕЛЮШНИЙ ВАЛЕРІЙ ПЕТРОВИЧ,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри етнології та краєзнавства

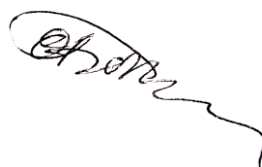
кандидат історичних наук, доцент
ДЕМ'ЯНЮК ОЛЕКСАНДР ЙОСИПОВИЧ,
Луцький інститут розвитку людини
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини "Україна",
професор кафедри соціально-гуманітарних наук
та суспільних відносин

Захист відбудеться 25 березня 2013 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.001.20 у Київському національному університеті імені
Тараса Шевченка (01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 349).

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці імені
М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58).

Автореферат розісланий 22 лютого 2013 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради
кандидат історичних наук, доцент

Божко О. І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів (9 підрозділів), висновків, списку використаних джерел і літератури (60 с., 441 позиція), додатків (26 с.). Загальний обсяг – 271 с.

Вступ. Актуальність теми. У багатовіковій боротьбі української нації за створення власної суверенної держави особливе місце належить Українській революції 1917 – 1921 років. З'ясування усіх аспектів цього багатогранного явища було б неповним без дослідження специфіки його проявів на регіональному рівні. Одним із них був процес становлення та діяльності українських національних органів влади на території Волині. Звернення до означеної теми дає змогу з'ясувати особливості регіональних аспектів національних державотворчих процесів 1917 – 1921 рр. в Україні, усунути неточності й упущення, що існують досі при висвітленні цього питання історії Волині.

Актуальність посилюється також відсутністю комплексного дослідження діяльності українських національних органів влади на Волині в роки національно-визвольних змагань.

Дослідження напрямів і форм діяльності українських національних органів влади на Волині в означений період сприятиме осягненню складних і неоднозначних проблем, що мали місце в минулому і постають перед суспільством та органами державної влади і місцевого самоврядування незалежної України, уникненню помилок в нинішньому державному будівництві.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах наукової теми “Минуле і сучасне Волині” історичного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, відповідно до навчальних програм та наукових планів кафедри нової та новітньої історії України. Робота є складовою частиною держбюджетної теми “Західне Полісся: історія і культура” (номер державної реєстрації 01031U000656).

Об'єкт дослідження – українські національні органи влади як чинник державотворчих процесів на Волині періоду національно-визвольних змагань 1917 – 1921 років.

Предметом дослідження є становлення та функціонування українських національних органів влади на Волині періоду Української Центральної Ради (УЦР), Гетьманату П. Скоропадського та Директорії Української Народної Республіки (УНР).

Мета дослідження – розкрити процес становлення й діяльності на Волині впродовж 1917 – 1921 рр. українських національних органів влади – місцевої державної адміністрації, земств та міського самоуправління, судових та правоохоронних органів, збройних формувань.

Відповідно до поставленої мети виділено такі **завдання**:

- проаналізувати стан наукового дослідження теми та рівень її джерельного забезпечення;
- з'ясувати законодавчу базу функціонування українських національних органів влади у регіоні за УЦР, Гетьманату П. Скоропадського, Директорії УНР;

- висвітлити організаційну структуру місцевих органів влади і самоуправління, межі їх повноважень і компетенції;
- окреслити структуру та ефективність діяльності судової системи і органів правопорядку;
- висвітлити роль національних збройних формувань як дієвого чинника забезпечення належного функціонування структур – учасників національного державного будівництва на Волині;
- показати зусилля українських національних органів влади на Волині щодо вирішення економічних та соціальних проблем життя місцевого населення.

Хронологічні рамки дисертації охоплюють період від листопада 1917 р. по листопад 1921 року. Вибір нижньої межі зумовлений тим, що утвердження у листопаді 1917 р. Української Центральної Ради як найвищого органу влади та проголошення УНР зумовило організацію на Волині національних органів влади. Верхню межу визначили події Другого Зимового походу (Листопадового рейду) Армії УНР 1921 р. територією України, зокрема, Волиню. Рейд Волинської групи Армії УНР (4 – 20 листопада 1921 р.) супроводжувався відновленням національних органів влади; щоправда, їх діяльність виявилася короткочасною. Для висвітлення окремих питань, насамперед тих, що пов'язані з діяльністю УЦР, допускався вихід за встановлені хронологічні межі.

Географічні межі роботи охоплюють Волинь в адміністративних кордонах губернії колишньої царської Росії. Впродовж досліджуваного періоду на її території функціонувало 12 повітів: Володимир-Волинський, Дубенський, Житомирський, Ізяславський, Ковельський, Кременецький, Луцький, Новоград-Волинський, Овруцький, Острозький, Ровенський та Старокостянтинівський. Сьогодні це території Волинської, Рівненської, західної частини Житомирської, північних частин Тернопільської та Хмельницької областей.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації досліджено та реконструйовано процес становлення й діяльності українських національних органів влади на Волині впродовж 1917 – 1921 рр., який досі не був предметом спеціального вивчення. Уперше з'ясовано правові засади здійснення українськими національними державами політики в галузі державного будівництва на Волині. Комплексно, тобто, із залученням підсумків діяльності усіх суб'єктів місцевих державних органів влади та самоврядування охарактеризовано зміст та результати державотворчих процесів національного спрямування; введено до наукового обігу раніше невідомі документи і матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Державних архівів Волинської, Житомирської, Рівненської та Тернопільської областей. У роботі набули подальшого наукового розвитку питання про специфіку суспільного, соціально-економічного життя, військово-політичного становища Волині впродовж 1917 – 1921 рр., її впливу на розгортання у регіоні процесів творення та діяльності національних органів влади; значення їх кадрового складу для забезпечення належного рівня життєдіяльності волинян. Уточнено загальний перелік, структуру місцевих органів влади і самоврядування, відомості про судову систему, органи правопорядку, військові формування регіону.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що її фактичний матеріал, теоретичні положення та висновки можуть бути використані при підготовці узагальнюючих наукових праць та розробці лекційних курсів з історії України та Волині, а також у краєзнавчій роботі. Досвід практичної діяльності українських національних органів влади на Волині періоду Української революції може бути корисним для органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування України загалом, ряду її областей на сучасному етапі реформування цих структур.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення та висновки дисертації оприлюднені на 12 наукових конференціях, інших наукових зібраннях різних рівнів, зокрема: IV міжнародній конференції молодих науковців “Історична наука на початку ХХІ ст.: проблеми, минуле, сучасність, перспективи” (Херсон, 25 – 26 березня 2009 р.), III і IV міжнародній науково-практичній конференції аспірантів і студентів “Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє” (Луцьк, 13 – 14 травня 2009 р.; 12 – 13 травня 2010 р.), XXXII Міжнародній історико-краєзнавчій конференції “Минуле і сучасне Волині та Полісся. Володимир-Волинський в історії України і Волині” (Володимир-Волинський, 12 червня 2009 р.), II Волинській міжнародній історико-краєзнавчій конференції, присвяченій 90-річчю Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир, 2 – 3 жовтня 2009 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених “Українська державність: історія і сучасність” (Маріуполь, 26 листопада 2009 р.), 63-й Міжнародній конференції молодих вчених “Каразінські читання” (Харків, 23 квітня 2010 р.), V Міжнародній науковій конференції “Актуальні питання вітчизняної, світової історії та історії науки: пошуки, роздуми, знахідки” (Луганськ, 25 – 26 квітня 2012 р.) та ін.

Публікації. Результати дисертації викладені в 19 публікаціях, із яких 9 вміщено в наукових фахових виданнях, 10 – у матеріалах наукових конференцій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі “**Історіографія та джерела**” характеризується історіографія з теми дисертації, її джерела, теоретико-методологічні засади.

Підрозділ 1.1. “**Стан наукового вивчення теми**” присвячений з’ясуванню рівня її історіографічного дослідження.

Відзначено, що наявність певного масиву праць, які різною мірою відбивають аспекти теми, дала змогу дати їх історіографічний аналіз. Його містить ряд досліджень, серед яких вирізняються праці В. Солдатенка та В. Капелюшного¹. На підставі історіографічних узагальнень зроблено висновок про відсутність

---

¹ Солдатенко В. Українська революція : концепція та історіографія (1918–1920 рр.) / В. Солдатенко. – К. : Просвіта, 1999. – 508 с.; Солдатенко В. Ф. Українська революція. Історичний нарис / В. Ф. Солдатенко. – К. : Либідь, 1999. – 976 с.; Капелюшний В. Здобута і втрачена незалежність : історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.) / В. Капелюшний. – К. : Олан, 2003. – 608 с.

цілісної наукової праці з теми. Окремі її фрагменти першими розпочали досліджувати представники української діаспори. Їх праці на початках носили мемуарний характер². До наукових досліджень у цій групі робіт відносяться праці П. Мірчука, В. Трембіцького, В. Косика³ та ін.

Коллективні та індивідуальні праці радянських науковців, що складають наступну групу публікацій з теми, розцінювали українські національні органи влади в Україні й на Волині зокрема винятково як творіння “буржуазно-націоналістичної” контрреволюції⁴.

Об’єктивне дослідження у вітчизняній історіографії окремих граней теми стало можливим у зв’язку з проголошенням незалежності України. Спираючись на нові методологічні підходи, науковці розглядають події Української революції у контексті висвітлення політичної історії⁵, подій національно-визвольних змагань в Україні загалом і на Волині зокрема⁶.

Становлення та діяльність українських національних органів влади подається також крізь призму розгортання державотворчих процесів⁷. Окремі колективні та

---

² Шанковський Л. Українська Армія у боротьбі за державність / Л. Шанковський. – Мюнхен : [б. в.], 1958. – 391 с.; Удовиченко О. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій українських Збройних Сил 1917 – 1921 / О. Удовиченко. – К. : Україна, 1995. – 206 с.

³ Мірчук П. Українська державність, 1917 – 1920 / П. Мірчук. – Філадельфія : [б. в.], 1967. – 400 с.; Трембіцький В. Позиція Великої Волині в Українській державі 1918 року / В. Трембіцький. – Вінніпег : [б. в.], 1993. – 110 с.; Косик В. Симон Петлюра / В. Косик ; Пер. з фр. Ярема Кравець. – Л. : НТШ, 2000. – 88 с.

⁴ Заболотний І. Нескорена Волинь. Нарис з історії революційного руху на Волині. 1917 – 1939 / І. Заболотний. – Л. : Каменяр, 1964. – 204 с.; Кичий І. В. Борьба за власть Советов на Правобережной Украине / И. В. Кичий. – Л. : Вища шк., 1986. – 151 с.; Історія Волині : З найдавніших часів до наших днів / О. Г. Михайлюк, Я. П. Димнич, М. М. Кучинко та ін. – Л. : Вища шк., 1988. – 238 с.

⁵ Гунчак Т. Україна : перша половина ХХ ст. Нариси політичної історії / Т. Гунчак. – К. : Либідь, 1993. – 288 с.; Політична історія України. ХХ століття : у 6 т. / Ред. І. Ф. Курас. – К. : Генеза, 2002 – 2003. – Т. 2 : Революція в Україні : політико-державні моделі та реалії (1917 – 1920) / кер. тому В. Ф. Солдатенко. – 2003. – 488 с.

⁶ Рубльов О. С. Українські визвольні змагання. 1917 – 1921 рр. / О. С. Рубльов, О. П. Реєнт. – К. : Альтернативи, 1999. – 319 с. (Україна крізь віки, в 15 т. Т. 10); Власюк О. В. Волинь в добу Центральної Ради (1917 – 1918) / О. В. Власюк, В. М. Цятко. – Рівне : Волинські обереги, 2009. – 96 с.; Дем’янюк О. Й. Військово-політичні аспекти розвитку Волинської губернії у 1914 – 1921 роках / О. Й. Дем’янюк. – Луцьк : Твердиня, 2011. – 320 с.

⁷ Павленко Ю. Українська державність у 1917 – 1919 рр. / Ю. Павленко, Ю. Храмов. – К. : Манускрипт, 1995. – 262 с.; Тищик Б. Й. Становлення державності в Україні (1917 – 1922 рр.) / Б. Й. Тищик [та ін.] ; ред. Д. С. Карпин. – Коломия : Вік, 2000. – 271 с.; Козинець І. Ю. Державотворчі процеси на Волині в добу Гетьманату П. Скоропадського : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / І. Ю. Козинець. – Луцьк, 2009. – 20 с.

індивідуальні праці містять матеріал про організаційну структуру органів державної влади і самоуправління, обов'язки та повноваження службових осіб цих структур на окремих етапах Української революції⁸. Помітну увагу дослідники (Я. Тинченко, В. Голубко, М. Кравчук, В. Солдатенко та Л. Хало, В. Дмитрук та ін.) присвячують національному військовому будівництву, взаємодії армії з місцевою цивільною владою⁹. Фрагментарно торкаються теми дисертації окремі праці представників зарубіжної історіографії¹⁰.

Таким чином, на підставі історіографічного аналізу можна зробити висновок, що тема залишається практично не вивченою. Потребують висвітлення питання про ступінь взаємодії між центральною владою і виконавчими структурами Волині, ефективність їх діяльності щодо вирішення повсякденних проблем життя, спроби відновлення національних владних структур в краї в умовах воєнних кампаній

---

⁸ Яременко О. І. Адміністративна реформа гетьмана Павла Скоропадського / О. І. Яременко. – Вінниця : [б. в.], 1998. – 39 с.; Симоненко Р. Г. Нариси історії виконавчої влади в Україні. 1917 – квітень 1918 р. / Р. Г. Симоненко. – К. : [б. в.], 2000. – 150 с.; Седляр А. В. Діяльність органів міського самоврядування в період правління гетьмана П. Скоропадського (на матеріалах Волинської губернії) / А. В. Седляр // Часопис української історії : Зб. наук. статей. – 2006. – Вип. 5. – С. 94 – 99.; Єфремова Н. В. Суд і судочинство в Українській Народній Республіці, Українській державі, Західноукраїнській Народній Республіці, (1917 – 1920 рр.) / Н. В. Єфремова, Б. Й. Тищик, В. Т. Марчук. – Одеса ; Львів : Фенікс, 2007. – 275 с.; Лозовий В. Народ і влада : криза адміністративних структур у період Центральної Ради (1917 – 1918 рр.) / В. Лозовий // Київська старовина. – 2007. – № 3. – С. 108 – 116.; Довбня В. А. Органи внутрішніх справ УНР часів Української Центральної Ради : організаційно-правові засади діяльності / В. А. Довбня. – Д. : ІМА-Прес, 2008. – 144 с.; Історія державної служби в Україні : у 5 т. / відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій ; редкол. : С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін. – К. : Ніка-Центр, 2009. – Т. 1. – 544 с.

⁹ Тинченко Я. Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917 – березень 1918) / Я. Тинченко. – К. ; Л. : Місіонер, 1996. – 371 с.; Голубко В. Армія Української Народної Республіки. 1917 – 1918 : Утворення та боротьба за державу / В. Голубко. – Л. : Кальварія, 1997. – 275 с.; Кравчук М. В. Правові основи будівництва національних Збройних Сил України в 1914–1993 рр. : (організація, структура, штати) : історико-правове дослідження / М. В. Кравчук. – Івано-Франківськ : Плай ; Коломия : Вік, 1997. – 292 с.; Солдатенко В. Військовий чинник у боротьбі за політичну владу в Україні в 1917 – 1918 рр. / В. Ф. Солдатенко, Л. Г. Хало. – К. : ПП. Позднишев, 2002. – 398 с.; Дмитрук В. Вони боролися за волю України (Нарис історії Сірожупанної дивізії) / В. Дмитрук. – 2-е вид., допов. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2004. – 282 с.

¹⁰ Булдаков В. П. Красная смута. Природа и последствия революционного насилия / В. П. Булдаков. – М. : РОССПЭН, 1997. – 376 с.; Legieć J. Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej w wojnie polsko-ukraińsko-bolszewickiej 1920 roku / J. Legieć. – Toruń : Adam Marszałek, 2003. – 207 s.; Pipes R. Rewolucja rosyjska / Richard Pipes, przekł. Tadeusz Szafar. Wyd. 2 popr. – Warszawa : Magnum, 2006. – 969 s.

1920-го і 1921-го рр. та ін.

У підрозділі 1.2. *“Джерельна база”* охарактеризовано сукупність архівних та опублікованих матеріалів, використаних для написання дисертації.

Основою для написання дослідження стали матеріали фондів ЦДАВО України. Значна їх частка зосереджена у фондах “Рада міністрів Української Держави” (ф. 1064), “Рада народних міністрів Української Народної Республіки” (ф. 1065), “Міністерство юстиції Української Народної Республіки” (ф. 2208), “Волинський губернський староста” (ф. 3616), “Управління повітових і міських комендантів Центральної Ради і Української Держави” (об’єднаний фонд) (ф. 4583) і “Управління повітових військових начальників Української Держави і Української Народної Республіки” (об’єднаний фонд) (ф. 4584) та ін. У фондах 1064 і 1065 зберігаються нормативно-правові та розпорядчі документи, телеграфні повідомлення, що розкривають законодавчу базу та особливості становлення й діяльності державної адміністрації і муніципалітетів на Волині впродовж 1917 – 1920 рр., зокрема, визначають штатне утримання службовців доби УЦР та Гетьманату. Матеріали фонду 2208 містять законопроекти уряду Директорії. Вони розкривають способи відновлення діяльності українських національних органів влади на Волині восени 1921 року. Звітна документація та листування, що присутні у фонді 3616, характеризують слідчу й розвідувальну діяльність державної варти у Житомирі та повітах Волинської губернії. Організаційно-розпорядчі документи, що їх містять об’єднані фонди 4583 і 4584, розкривають діяльність інституту комендатури, згодом повітових військових начальників УЦР, Гетьманату та Директорії УНР щодо розформування місцевих збройних підрозділів, збереження військового майна та ін.

Особливості становлення та функціонування владних структур Волині простежені на підставі матеріалів фондів Державних архівів Волинської, Житомирської, Рівненської та Тернопільської областей. Організаційна документація фонду Луцького окружного суду (ф. 49) Держархіву Волинської області показує процес реєвакації суду в 1918 р. та діяльності у 1919 р. Протоколи засідань Луцької міської думи фонду Луцької міської управи (ф. 3) розкривають хід реформування думи міста й діяльність цього органу влади впродовж 1917 – 1919 рр. Подібна інформація щодо міст Рівне, Острог, Кременець та ін. зберігається у фондах “Ровенська міська управа” (ф. 165), “Магістрат м. Острог” (ф. 239) Держархіву Рівненської області та фонду “Кременецьке міське управління” (ф. 134) Держархіву Тернопільської області.

Діяльність адміністрації, самоврядування, судових, правоохоронних органів східної частини Волині розкривають матеріали справ фонду Волинської губернської державної варти (ф. Р–1585), Волинського губернського старости (ф. Р–1644), Волинського губернського комісара Генерального Секретаріату України (ф. Р–2399) та ін. Держархіву Житомирської області.

Матеріали Держархіву Тернопільської області визначають діяльність органів судової влади на Кременеччині. В документах штатного розпису та звітній документації фонду “З’їзд мирових суддів Кременецького судово-мирового округу” (ф. 153) міститься інформація щодо забезпечення кадрами мирових судів, їх матеріального утримання та діяльності у Кременецькому повіті.

Певне використання в дисертації знайшли публікації документів і матеріалів¹¹, публіцистика¹², спогади¹³, інформаційно-довідкові видання¹⁴. Таким чином, джерельна база є достатньою для розкриття теми.

У підрозділі 1.3. *“Теоретико-методологічні засади дисертації”* охарактеризовано методологічні основи та методи дисертаційного дослідження.

Теоретико-методологічною основою дисертації стали принципи діалектизму, історизму, об’єктивності, всебічності, конкретності при висвітленні історичних подій, фактів та явищ. Завдання роботи вирішувалися шляхом поєднання загальнонаукових та спеціальних історичних методів дослідження. З числа загальнонаукових використовувалися **методи** аналізу і синтезу, індукції та дедукції, статистично-аналітичний, функціонального аналізу, структурно-системний, класифікації, періодизації та ін. Для написання дисертації залучалися спеціальні історичні методи: проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, синхронний, історико-типологічний, конкретно-історичний, ретроспективний та ін.

Складовою частиною підрозділу є відповідна термінологія, властива для означення державотворчого процесу та українських національних органів влади на Волині. До найбільш уживаних відносяться терміни: державні органи влади, земське

---

¹¹ Луцьку 900 років : 1085 – 1985 : Зб. док. і матеріалів. – К. : Наук. думка, 1985. – 303 с.; Михайленко П. П. Історія міліції України у документах і матеріалах : у 3 т. / П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондратьєв. – К. : Генеза, 1997. – Т. 1 : (1917 – 1925). – 1997. – 499 с.; Сергійчук В. Погроми в Україні : 1914 – 1920 : від штучних стереотипів до гіркої правди, приховуваної в радянських архівах / В. Сергійчук. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 1998. – 543 с.; Жванко Л. М. Біженство Першої світової війни в Україні : Док. і матеріали (1914–1918 рр.) / Л. М. Жванко. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 360 с.

¹² Грушевський М. Новий період історії України за роки від 1914 до 1919 / М. Грушевський. – К. : Либідь, 1992. – 46 с.; Петлюра С. В. Статті. Листи. Документи / С. В. Петлюра / Ін-т Досліджень Модерної Історії України в США, Фундація ім. Симона Петлюри в Канаді / В. Сергійчук (уклад.). – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 1999. – Т. 3. – 615 с.

¹³ Назарук О. Рік на Великій Україні. Конспект споминів з Української Революції / О. Назарук. – Відень : Український Прапор, 1920. – 345 с.; Лисий М. Одна незаписана подія / М. Лисий // За державність. Матеріали до історії війська українського. Зб. 10. – Торонто : Укр. воєнно-істор. ін-т, 1964. – С. 200–203.; Скоропадський П. Спогади (кінець 1917 – грудень 1918) / гол. ред. Я. Пеленський. – Київ-Філадельфія : Книга, 1995. – 284 с.; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції (1917–1921) / І. Мазепа. – К. : Темпора, 2003. – 608 с.; Так творилося українське військо: 10 спогадів учасників Визвольної війни 1917 – 1920-х рр. / ред.-упоряд. Р. М. Коваль. – К. ; Вінниця : Державна картографічна фабрика, 2008. – 197 с.

¹⁴ Українське державотворення: не витребуваний потенціал: словник-довідник / за ред. О. М. Мироненка. – К. : Либідь, 1997. – 560 с.; Енциклопедія історії України : В 5 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 1 : А–В. – 2005. – 688 с.

самоврядування, місцева державна адміністрація, міське громадське управління, дума, управа, судові та правоохоронні органи і ін.

У другому розділі **“Місцеві органи влади і самоуправління”** характеризується організаційна будова цих виконавчих структур, межі їх повноважень і компетенції, вжиті ними заходи щодо забезпечення належного рівня життєдіяльності населення.

У підрозділі 2.1. **“Державна адміністрація”** висвітлені структурні й нормативно-правові зміни у діяльності інституту комісаріату за УЦР та Директорії УНР, староств в період Гетьманату.

Показано, що за правління УЦР її представниками у краї виступали волинський губернський комісар та повітові комісари; у період Гетьманату – волинський губернський староста та старости повітів. Доба Директорії УНР ознаменувалася поверненням до моделі місцевої адміністрації взірця УНР Української Центральної Ради. Діяльність усіх цих суб’єктів влади регламентувалася відповідними нормативно-правовими актами.

Апарат державної адміністрації УЦР на Волині зазнав відчутних руйнувань на межі 1917 – 1918 рр. Його відновленню сприяло укладенню Берестейського (Брестського) мирного договору між УНР та країнами Четверного союзу. З початку 1918 р. у повітах Волині одночасно із цивільною адміністрацією діяла й військова. Вона була представлена комендантом Волинської губернії і комендантами повітів.

Оперативністю відзначалася організація місцевої адміністрації за Гетьманату П. Скоропадського. Вже у травні 1918 р. були призначені волинський губернський староста і майже усі старости повітів. Виявлено, що представники гетьманської адміністрації не змогли утвердитись у Ковельському і Володимир-Волинському повітах. Тут за підтримки “союзницького” щодо Гетьманату німецького й австро-угорського командування діяла польська місцева адміністрація.

За Директорії комісари не змогли власними силами організувати адміністративну владу на місцях, насамперед у віддалених від губернського центру районах. Тому посильну допомогу у її становленні надавали збройні формування УНР. У своїй діяльності місцева влада через низку об’єктивних обставин із запізненням втілювала в життя закони Директорії, розпорядження уряду республіки.

У підрозділі 2.2. **“Земське самоврядування”** з’ясовано організацію роботи земських органів, проблеми у їх діяльності впродовж усього часу функціонування українських національних держав.

Земські органи влади Волині на листопад 1917 р. працювали у реорганізованому вигляді, якого вони набули шляхом виборів за правління Тимчасового уряду. У період УЦР земства розглядалися як важливий засіб розбудови регіону. Однак на початку 1918 р. вони потрапили під жорсткий контроль “союзницьких” німецьких і австро-угорських військ. Причиною були насамперед майнові права земств. Проводилася жорстка ревізія їх господарської діяльності, що зумовило припинення роботи Луцької, Ровенської, Дубенської, Острозької й Кременецької повітових земських управ. Заходи гетьманського уряду посилили невдоволення службовців земств Волині існуючою владою, політизацію їх діяльності та перехід в опозицію до Української Держави.

Уряд УНР Директорії скасував гетьманські реформи. Уцілілі повітові земства Волині приступали до вирішення актуальних поточних питань життєдіяльності населення. Там, де земства не існували, утворювалися тимчасові управи з представників українських партій і організацій за активної участі й контролю повітового комісара. Однак, мережа земських установ на Волині не була повністю відновлена. На їх діяльності, насамперед в господарській галузі, негативно відбивалася тодішня вкрай складна військово-політична ситуація. Робота земств краю впродовж 1917 – 1921 рр. спрямовувалася на подолання наслідків Першої світової війни, забезпечення місцевого населення продовольством та товарами першої необхідності та ін. В окреслений період значно погіршилось матеріальне становище службовців земств. Тому земства Волині нерідко вирішували власну фінансову скруту шляхом підвищення податкових зборів. Цей захід, а також постійні продовольчі реквізиції й примусові роботи негативно позначалися на ставленні частини волинян до земств. Зокрема, чимало селян вважало ці органи “панськими” і сприймало їх неприязно, подекуди навіть вороже.

У підрозділі 2.3. **“Міське громадське управління”** з’ясовано, що міські думи Волині із проголошенням УНР й до кінця її існування підтримували розбудову української державності. За перебування УЦР при владі думи керувалися новим Міським положенням Тимчасового уряду від 5 жовтня 1917 р., яке надавало їм низку нових повноважень, головним чином у соціальній сфері. В органах міського самоврядування економічні й політичні проблеми великою мірою постали через присутність “союзницьких” німецьких і австро-угорських військ.

Уряд Гетьманату вдався до змін у функціонуванні муніципальних органів, зупиняючи навіть їх діяльність. Йому важливо було очистити міське самоврядування від соціалістичних елементів. Цій меті сприяла низка законодавчих актів, спрямована на розпуск міських управ і забезпечення вигідного для влади складу тих із них, які продовжували діяти. Водночас гетьманський уряд здійснив реальні дії щодо оздоровлення фінансового механізму міських самоврядувань Волині: містам були надані короткострокові кредити, профінансовано утримання біженців, переглянуто розміри основних міських податків, збільшена оплата праці членам управ тощо.

Діяльність громадського управління міст Волині продовжувалася й за Директорії УНР. В цей період міське самоврядування найактивнішу роботу провадило в соціальній сфері.

У третьому розділі **“Судова система, органи правопорядку, військо”** характеризується структура та ефективність діяльності суду, органів правопорядку, збройних формувань як важливих чинників національного державного будівництва на Волині.

У підрозділі 3.1. **“Суд та судочинство”** досліджено функціонування судової системи Волині. В умовах УНР Української Центральної Ради вона не утвердилася тільки у Ковельському й Володимир-Волинському повітах через їх окупацію німецькими та австро-угорськими військами. Головною ланкою системи судових органів залишалися місцеві суди, які відновили діяльність на весну 1918 р. Апеляційною інстанцією для місцевих судів був Житомирський окружний суд. Одночасно з’явилися революційні військові суди. Вони призначалися для розгляду

особливо складних кримінальних справ і діяли під контролем губерньського коменданта. На Волині фіксувалися масові випадки втручання в систему українського судочинства німецьких та австрійських військово-польових судів.

За Гетьманату функціонував інститут мирових суддів. Великий вплив на його діяльність та формування складу мав міністр юстиції. Зокрема, це спостерігалось у Володимир-Волинському, Дубенському, Ковельському, Ровенському повітах. В інших повітах Волині заповнення таких посад відбулося шляхом виборів.

Директорія УНР відновила систему судочинства, встановлену УЦР. Окружна юстиція Волині діяла в складі адміністративного, цивільного та карного відділів із заново затвердженою юрисдикцією судових округів. 4 січня 1919 р. відновив діяльність Луцький окружний суд. Він перебрав на себе повноваження інституту мирових судів. З початку 1919 р. у регіоні поновили роботу військові суди. З червня 1920 р. цивільне населення Волині підлягало юрисдикції військово-польових судів.

У підрозділі 3.2. **“Правоохоронні структури”** йдеться про нормативно-правову базу функціонування, організаційну будову та діяльність на Волині міліції УНР, державної варти Гетьманату та народної міліції Директорії УНР.

Після приходу УЦР до влади Генеральний секретаріат внутрішніх справ УНР уповноважив земські й міські управи Волині переглянути й виробити нові штати міліції, яка діяла у містах і повітах на підставі нормативних актів Тимчасового уряду. Особливістю нових штатів було введення кінного резерву міліції в містах краю й точної кількості правоохоронців у повітах. Однак організація міліції на Волині відбувалася нерівномірно: у містах краю вона проходила швидко, у повітах – повільніше. Повноцінне формування останньої припало на весну 1918 р.

У правоохоронній системі Гетьманату ключове місце займала створена 18 травня 1918 р. державна варта. Для дієвого виконання покладених на неї обов'язків варта була розділена на спеціальні підрозділи: загальний (повітовий та міський), карно-розшуковий, залізничний та інформаційний (політична безпека). Досить швидко мережа цих підрозділів постала на Волині. Активною діяльністю тут вирізнявся інформаційний відділ. Внаслідок цього різко зросла кількість політичних арештантів; найбільше їх утримувалося у в'язницях Кременецького, Луцького, Ровенського та деяких інших повітів.

За існування Директорії УНР на Волині постали осередки народної міліції. Через низку обставин відбулося різке падіння престижу професії міліціонера. Для допомоги міліції у справі підтримання громадського спокою та порядку міські думи започатковують створення у містах добровольчих народних дружин, а також вдаються до допомоги підрозділів української армії.

У підрозділі 3.3. **“Збройні формування”** увага акцентується на формуванні у регіоні національних військових частин, їх ролі у забезпеченні належної діяльності місцевих органів влади і самоуправління.

У листопаді 1917 р. на Волині розміщувалася Особлива та XI-та армії Південно-Західного фронту, серед військовослужбовців яких відбувалася стихійна українізація. Однак нечисленні українізовані підрозділи не могли серйозно протидіяти військовим частинам, просякнути більшовицьким духом. Тому справа захисту території краю, охорони громадського спокою покладалася на управління міліції різних рівнів. До оборони влади УЦР у регіоні стала українська міська та

сільська молодь, яка організовувалася у загони Вільного козацтва. Формування на Волині регулярних підрозділів Армії УНР припало на березень – квітень 1918 р. У західній частині краю цей процес відбувався за сприяння німецьких та австро-угорських військових властей, які дали дозвіл на формування із українських військовополонених Сірожупанної та Синьожупанної дивізій.

За Української Держави перший набір до регулярної армії мав відбутися на Волині в листопаді 1918 року. Однак цьому завадило антигетьманське повстання.

Формування у краї підрозділів Армії Директорії УНР датується січнем 1919 р. Місцеві жителі віднеслися до цієї кампанії інертно. Впродовж 1919 р. у регіоні дислокувалися Холмська та Волинська групи військ, які взяли на себе увесь тягар оборони його території від ворога та підтримки функціонування українських національних органів влади. Цим військам не вдалося уникнути й такого непростого явища, як “отаманщина” (найяскравішим його виразником тут став заколот В. Оскілка). У середині 1919 р. Армія УНР, розпавшись на окремі загони, утримувала лише південну частину Волині. Її підрозділи продовжували національно-визвольну боротьбу на Волині у 1920-му та 1921-му роках. Під час тодішнього перебування на території краю українські військовики виступали і в якості керівників місцевих органів державної влади та самоврядування.

У **Висновках** подано підсумки проведеного дослідження, викладено його результати, основні з яких виносяться на захист:

– На підставі аналізу історіографічних напрацювань констатовано, що тема дослідження не знайшла розкриття у науковій літературі. На сьогодні відсутня узагальнююча праця, присвячена висвітленню змісту та результатів діяльності на Волині впродовж листопада 1917 – листопада 1921 рр. українських національних органів влади. З’ясовано, що наявна джерельна база є достатньо представницькою. Її основу склали неопубліковані матеріали ЦДАВО України, ряду державних обласних архівів;

– Встановлено, що впродовж 1917 – 1921 рр. українські національні органи влади на Волині репрезентували: державні адміністрації; органи самоуправління у вигляді земського самоврядування та міського громадського управління; судові та правоохоронні структури; у ряді випадків національні військові формування. Простежено, що їх поява та функціонування відбувалися в непростих суспільно-політичних умовах, спиралися на відповідну законодавчу базу та підтримку армії;

– Показано, як першою заходи щодо формування на Волині місцевих органів влади і самоуправління почала реалізовувати УЦР. Однак її інституції виявилися неспроможними повною мірою вирішувати нагальні питання державного будівництва в регіоні. Лише навесні 1918 р., тобто, в останні два місяці перебування при владі УЦР взялася за налагодження чіткої вертикалі влади. Її основою на Волині стали повітові комісаріати та органи самоврядування. Встановлено, що Гетьманат декларативно проголошував безперешкодне існування органів місцевого самоврядування. Але їх функціонування було призупинене; уся повнота влади належала старостам. Ця політика викликала опір земських і муніципальних діячів та підтримку ними антигетьманського повстання. Підтверджено, що Директорія УНР спершу намагалася розділяти компетенцію місцевих органів влади та самоврядування. Однак на перешкоді ставали складнощі тодішнього суспільно-

політичного становища в регіоні. Під час військових кампаній 1920-го та 1921-го рр. Директорія УНР відновлювала функціонування місцевих адміністрацій на Волині у вигляді структур повітових військових начальників;

– Визначено стосовно системи правосуддя Волині в добу Української революції, що з кінця 1917 р. простежується робота УЦР, її місцевих органів влади з активізації діяльності судових інституцій. Цю лінію продовжила Українська держава. Щоправда, на заваді їх повноцінної діяльності стала хитка військово-політична ситуація. Директорія УНР загалом повернулася до практики УНР періоду Української Центральної Ради. Судова система за Гетьманату П. Скоропадського виявилася найефективнішою з-поміж усіх українських національних держав;

– Показано зміни, що їх національне державотворення 1917 – 1921 рр. внесло у долю правоохоронних органів краю. Ними виступала міліція за часів Української Народної Республіки періоду УЦР, державна варта за Гетьманату, народна міліція за часів Директорії. Однак ці структури не завжди були спроможними захистити населення від зростання хвилі злочинності. У таких випадках на допомогу залучались військові підрозділи українських національних держав;

– Засвідчено, що у період Української революції складні процеси відбувалися на теренах Волині і в галузі національного військового будівництва. Українська армія виступала вагомим чинником забезпечення тут належних умов функціонування місцевих державних органів влади і самоуправління;

– Доведено, що процес творення та функціонування українських національних органів влади на Волині впродовж 1917 – 1921 рр. дає змогу розцінювати регіон як активний суб'єкт державного будівництва того періоду. Його місцеві адміністрації, органи самоврядування в силу власних можливостей, зважаючи на тодішні реалії, вирішували нагальні питання життя населення, насамперед економічного та соціального змісту.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Основні положення і висновки дисертації викладено у публікаціях, вміщених у фахових виданнях:

1. Гуцалюк І. О. Формування та діяльність органів спеціального призначення Української Держави на території Західної Волині / І. О. Гуцалюк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. – Луцьк, 2009. – Вип. 13. – С. 157–163.

2. Гуцалюк І. О. Суд та судочинство в Західній Волині за Гетьманату П. Скоропадського / І. О. Гуцалюк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. – Луцьк, 2010. – Вип. 1. – С. 50–58.

3. Гуцалюк І. О. Діяльність міського самоврядування Західної Волині щодо розв'язання соціально-економічних проблем регіону (1917 – 1921 рр.) / І. О. Гуцалюк // Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2011. – Вип. 5. – С. 33–42.

4. Гуцалюк І. О. Державотворчий потенціал української влади в Західній Волині (березень 1917 – квітень 1918 рр.) / І. О. Гуцалюк // Волинські історичні записки : Зб. наук. праць. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – Т. 6. – С. 110–120.

5. Гуцалюк І. О. Особливості становлення міської міліції в Західній Волині за Української Центральної Ради / І. О. Гуцалюк // Гілея : науковий вісник. Зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 53 (№10). – С. 105–113.

6. Гуцалюк І. Організація Українською Центральною Радою власних збройних формувань у Західній Волині / І. Гуцалюк // Питання історії України. Зб. наук. праць. – Чернівці, 2011. – Т. 14. – С. 229–236.

7. Гуцалюк І. О. Земства Західної Волині в добу Української революції (1917 – 1920 рр.) / І. О. Гуцалюк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. – Луцьк, 2012. – Вип. 10 (235). – С. 35–41.

8. Гуцалюк І. О. Суд та судочинство в Західній Волині за “Другої” Української Народної Республіки / І. О. Гуцалюк // Гілея : науковий вісник. Зб. наук. праць. – К., 2012. – Вип. 60 (№5). – С. 69–76.

9. Гуцалюк І. О. Військово-політичне становище Західної Волині за Директорії УНР / І. О. Гуцалюк // Гілея : науковий вісник. Зб. наук. праць. – К., 2012. – Вип. 63 (№8). – С. 5–13.

Публікації, які додатково відображають результати дисертаційного дослідження:

1. Гуцалюк І. Охоронні підрозділи м. Луцька доби Гетьманату / І. Гуцалюк // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сторінки воєнної історії краю : наук. зб. : вип. 30. : матеріали ХХХ Всеукр. наук.-практ. іст.-краєзн. конф. ; 24–25 берез. 2009 р. – Луцьк : МП “Пульс”, 2009. – С. 344–347.

2. Гуцалюк І. О. Державотворчі процеси періоду Української революції 1917 – 1921 років у сучасній вітчизняній історіографії / І. О. Гуцалюк // Матеріали III та IV Міжнар. конф. молод. науковців “Історична наука на початку ХХІ ст.: проблеми, минуле, сучасність, перспективи” (Херсон, 25–26 берез. 2009 р.). – Херсон : ПП. Вишемирський В. С., 2009. – С. 145–149.

3. Гуцалюк І. Система міського самоврядування Західної Волині доби Гетьманату П. Скоропадського / І. Гуцалюк // Волинь очима молодих науковців : минуле, сучасне, майбутнє : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. аспірантів і студентів (Луцьк, 13–14 трав. 2009 р.) : у 3 т. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – Т. 1. – С. 47–48.

4. Гуцалюк І. Зародження та діяльність Сірожупанної дивізії на Волині / І. Гуцалюк // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Володимир-Волинський в історії України і Волині : наук. зб. : вип. 32. – Луцьк : МП “Пульс”, 2009. – С. 252–254.

5. Гуцалюк І. Судова система Української Центральної Ради / І. Гуцалюк // Матеріали II Волинської міжнар. іст.-краєзн. конф., присвяченої 90-річчю Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир, 2–3 жовт. 2009 р.). – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 64–68.

6. Гуцалюк І. Особливості діяльності органів місцевого самоврядування Української Народної Республіки та Гетьманату П. Скоропадського (на прикладі м. Луцьк) / І. Гуцалюк // Українська державність : історія і сучасність : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Маріуполь, 26 лист. 2009 р.). Ч. I / під заг. ред. К. В. Балабанової. – Маріуполь, 2009. – С. 107–109.

7. Гуцалюк І. Муніципальні органи влади та управління Західної Волині (січень – квітень 1918 р.) / І. Гуцалюк // VII Буковинська міжнар. іст.-краєзн. конф., присвячена 140-річчю заснування першого українського культурно-освітнього товариства на Буковині “Руська бесіда” (Чернівці, 27–28 лист. 2009 р.) : Тези / наук. ред. О. В. Добржанський. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. – С. 135–137.

8. Гуцалюк І. Особливості становлення народної міліції у Західній Волині періоду Директорії УНР (грудень 1918 р. – травень 1919 р.) / І. Гуцалюк // Каразінські читання (Істор. науки) : Тези 63-ї Міжнар. конф. молодих вчених “Каразінські читання” (Харків, 23 квіт. 2010 р.). – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – С. 84–86.

9. Гуцалюк І. О. Особливості діяльності Державної варти в Західній Волині / І. О. Гуцалюк // Волинь очима молодих науковців : минуле, сучасне, майбутнє : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. аспірантів і студентів (Луцьк, 12–13 трав. 2010 р.) : у 2 т. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – Т. 1. – С. 19–21.

10. Гуцалюк І. О. Місце та роль національного законодавства доби Української революції в державотворчому розвитку Західної Волині / І. О. Гуцалюк // Матеріали П'ятої Міжнар. наук. конф. “Актуальні питання вітчизняної, світової історії та історії науки: пошуки, роздуми, знахідки” (Луганськ, 25–26 квіт. 2012 р.). – Луганськ : [б. в.], 2012. – С. 30–31.

АНОТАЦІЯ

Гуцалюк І. О. Українські національні органи влади на Волині (1917 – 1921 рр.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – К., 2012.

У дисертації проведено комплексне вивчення процесів і явищ, пов'язаних зі становленням, організацією та головними напрямками діяльності українських національних органів влади на Волині у 1917 – 1921 рр. Визначено законодавчу базу функціонування українських національних органів влади в регіоні періоду Української Центральної Ради, Гетьманату П. Скоропадського, Директорії УНР. Охарактеризовано локальну структуру й проаналізовано ефективність роботи місцевих органів влади і самоуправління, судової системи, органів правопорядку, збройних формувань на етапі складної військово-політичної ситуації, в умовах якої розгорталося національне державне будівництво в регіоні.

З'ясовано, що українські національні органи влади Волині найбільш рівномірно були задіяні в розбудові регіону за Гетьманату П. Скоропадського;

в інші етапи Української революції їх практична діяльність переривалася за умов більшовицько-українських (1917 – 1918 рр., 1919 – 1920 рр.), польсько-української (1918 – 1919 рр.) і польсько-радянської (1920 р.) воєн.

Простежено діяльність українських національних органів влади щодо забезпечення належного рівня життєдіяльності волинян, підтримання громадського порядку та суспільної безпеки на місцях. Особливу увагу звернено на вирішення органами влади Волині злободенних питань соціально-економічного і суспільно-політичного характеру.

Ключові слова: Українська революція 1917 – 1921 рр., Волинь, органи державної влади та управління, державна адміністрація, земство, міська дума, місцева юстиція, міліція, збройні формування.

АННОТАЦІЯ

Гуцалюк І. А. Украинские национальные органы власти на Волини (1917 – 1921 гг.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины. – Киев, 2012.

В диссертации проведено комплексное изучение процессов и явлений, связанных со становлением, организацией и главными направлениями деятельности украинских национальных органов власти на Волини в 1917 – 1921 гг. Определена законодательная база функционирования украинских национальных органов власти в регионе периода Украинской Центральной Рады (УЦР), Гетманата П. Скоропадского, Директории Украинской Народной Республики (УНР). Охарактеризована локальная структура и проанализирована эффективность работы местных органов власти и самоуправления, судебной системы, органов правопорядка, вооруженных формирований на этапе сложной военно-политической ситуации, в условиях которой разворачивалось национальное государственное строительство в регионе.

Выяснено, что украинские национальные органы власти Волини наиболее равномерно были задействованы в развитии региона при Гетманате П. Скоропадского; в другие этапы Украинской революции их практическая деятельность прерывалась при условиях большевистско-украинских (1917 – 1918 гг., 1919 – 1920 гг.), польско-украинской (1918 – 1919 гг.) и польско-советской (1920 гг.) войн.

Исследовано, что организационная структура местной администрации на Волини была переменной. При Центральной раде ее олицетворяли волинский губернский комиссар вместе с уездными комиссарами, в период Гетманата – волинский губернский староста со старостами уездов, во время Директории возвращена модель местного исполнительного аппарата УЦР. При Гетманате старостам губерний были предоставлены наибольшие полномочия в участке обеспечения общественно-политического спокойствия на местах. С марта 1918 г. одновременно с гражданской администрацией в уездах края действовала и военная в

качестве волынского губернского коменданта и комендантов уездов. При Гетманате институт комендатуры был ограничен, а за Директорией активно развернул деятельность в статусе уездных военных начальников. Они представляли уже военную и гражданскую власть в уездах.

Определено, что земские органы власти достались в наследство УЦР такими, которые прошли начальную реорганизацию периода Временного правительства путем выборов, создания волостных земств и расширения полномочий в собственной деятельности. В период Центральной рады земства рассматривались центральной властью как орган по развитию региона. При Гетманате была осуществлена жесткая перлюстрация их хозяйственной деятельности. Прекратили деятельность волостные земства, а также Луцкая, Ровенская, Дубенская, Острожская и Кременецкая уездные земские управы. За Директорией сеть земских учреждений на Волыни не была полностью возобновлена.

Выяснено, что условия для развития аппарата городского самоуправления на Волыни не были полностью благоприятны. Однако городские думы с провозглашением “Первой” УНР и до конца ее существования поддерживали развитие украинской государственности. Правительство П. Скоропадского сократило деятельность муниципальных органов. В период Директорией городское самоуправление Волыни возобновило деятельность. Впрочем, его практическая работа в силу сложной военно-политической ситуации велась с нарушением правовых норм.

Доказано, что работа земского самоуправления и городских дум края главным образом была направлена на преодоление последствий военных действий Первой мировой войны и обеспечения местного населения продуктами и другими товарами первой необходимости.

В диссертации выяснено, что местная юстиция края при Центральной раде была представлена мировыми судами, кассацию их дел осуществляли уездные съезды мировых судей, последних – Житомирский окружной суд. При Гетманате был решен вопрос реэвакуации Луцкого окружного суда. Он возобновил свою деятельность за Директорией УНР. За УЦР были основаны революционные военные суды. В Украинском Государстве военная юстиция была сохранена. Наиболее жесткие формы относительно мер наказания она приобрела за Директорией. В целом судебный процесс периода Украинской революции происходил в направлении государственно-созидательных процессов.

Правоохранительные структуры революционного периода складывали милиция за УЦР, государственная стража периода Гетманата и народная милиция периода Директорией УНР. Для поддержания общественного спокойствия и порядка думы городов практикуют создание добровольческих народных дружин, опираются на помощь национальных военных формирований.

Для обеспечения надлежащей деятельности органов местной государственной власти и самоуправления Волыни украинских национальных государств – УНР Центральной Рады, Гетманат П. Скоропадского и УНР Директорией использовали весомый фактор, которым были национальные вооруженные формирования. Но этот способ не всегда приносил действенные результаты. Особенно проблематичным в этом отношении был период Директорией.

В диссертации особенное внимание обращено на деятельность украинских национальных органов власти относительно обеспечения надлежащего уровня жизнедеятельности Волыни, поддержания общественного порядка и общественной безопасности на местах. Рассмотрены способы решения органами власти Волыни злободневных вопросов социально-экономического и общественно-политического характера.

Ключевые слова: Украинская революция 1917 – 1921 гг., Волынь, органы государственной власти и управления, государственная администрация, земство, городская дума, местная юстиция, милиция, вооруженные формирования.

ANNOTATION

Gutsaliuk I. O. Ukrainian national government bodies in Volyn (1917 – 1921).

– On the rights of manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of the Candidate of Historical Sciences in the speciality 07.00.01 – history of Ukraine – Kyiv National Taras Shevchenko University, The Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine. – Kyiv, 2012.

The complex analysis of the processes and phenomena connected with the formation, organization and the main activity directions of the Ukrainian national government bodies in Volyn in 1917 – 1921 has been carried out in the dissertation. The legislative basis of the Ukrainian national government bodies in the region during the period of The Ukrainian Tsentralna Rada, P. Skoropadskyi Hetmanate, The Directory of the Ukrainian People's Republic has been determined. The local structure has been characterized and the efficiency of the local government bodies and self government institutions, judicial system, legal order bodies, military units' work on the stage of the difficult military and political situation, in the conditions of which the national state formation developed, has been analyzed.

It has been found out that the Ukrainian national government bodies were involved in the region development in the most even way in the time of P. Skoropadskyi Hetmanate. During the other stages of Ukrainian revolution their practical activities were interrupted during the periods of Bolshevik–Ukrainian (1917 – 1918, 1919 – 1920), Polish–Ukrainian (1918 – 1919) and Polish–Soviet (1919) wars.

The Ukrainian national government bodies' activities as to the providing the appropriate vital activities level of Volyn inhabitants, public order and public safety supporting have been traced. Special attention has been paid to the solution of the burning issues of the social and economic, public and politic character by the government bodies of Volyn.

Key words: Ukrainian revolution (1917 – 1921), Volyn, public and management authorities, state administration, zemstvo, town council, local justice, militia, military units.